

сивні, мають значні розміри, зокрема широку робочу частину¹. Отже, описана мотика, яку орієнтовно можна віднести до епохи міді — бронзи, є дуже цікавою та рідкісною знахідкою, що доповнює наші відомості про давні землеробські знаряддя.

В. Ю. МУРЗІН, Є. В. ЧЕРНЕНКО

Скіфський курган поблизу с. Дніпряни

Протягом кількох років мешканець с. Дніпряни Каховського р-ну Херсонської обл. Т. П. Масюткін неодноразово знаходив на околиці селища уламки речей, що походили із скіфського поховання*. Не викликає сумніву, що поховання було пограбоване в давнину, і ці знахідки грабіжники викинули з могильної ями.

Курган, в якому виявлено речі, розташований на південно-східній околиці селища. Насип досягав у висоту 1 м, його діаметр 25 м. На той час, коли розпочалися дослідження, проведені 1976 р., насип кургану був сильно пошкоджений будівельними роботами. Єдине поховання цілком зруйноване широкою траншеєю, що проходила через центр кургану. Форму і розміри поховальної споруди з'ясувати не вдалось. Найімовірніше, це була невелика ґрунтова яма (траншея, що її зруйнувала, мала ширину та глибину близько 2 м). Під насипом простежено кромлех (діаметр 15 м, ширина кільця 0,5 м), складений з одного шару каменів, які лежали на горизонті.

Від інвентаря поховання збереглося п'ять бронзових предметів.

1. Дводірчастий S-подібно зігнутий псалій з розширенням в центрі у вигляді вісімки та ромбічними в перетині загостреними лопастями. Довжина псалія — 11,5 (рис. 2).

2. Уламок іншого псалія являє собою овальний у перетині бронзовий стержень, на верхньому кінці якого є скульптурне зображення голови «пантери» з великими вухами, чітко окресленими очима та очищеною пащею (рис. 1, 3).

3. Бронзова лита бляха у вигляді голови вепра. Зображення лаконічно і разом з тим точно передає характерні ознаки звіра — витягнуту вищерену морду з могутніми іклами, вузьке око, листоподібне вухо. На лобі кабана гладким валиком передано щетину. На зворотному боці бляхи розташована вертикальна петля, під якою проходить прямокутний жолобок для затягання ремня (рис. 1, 1).

4. Уламок бронзової бляшки, що спочатку зображувала орлину голову. Збереглося велике кругле око, від якого відходить злегка загнутий дзьоб (рис. 1, 4).

5. Уламок аналогічної бляшки (рис. 1, 5).

Для датування описаного комплексу найбільший інтерес мають предмети, оформлені в звіриному стилі. Зупинимось на них детальніше.

Голівка вепра з цього комплексу доповнила досить численну групу подібних зображень. Останні виявлено, наприклад, на території колишнього Роменського повіту та в таких курганах V ст. до н. е., як Німфейський № 24 та Семибратній № 4². Проте найближчою за стилем

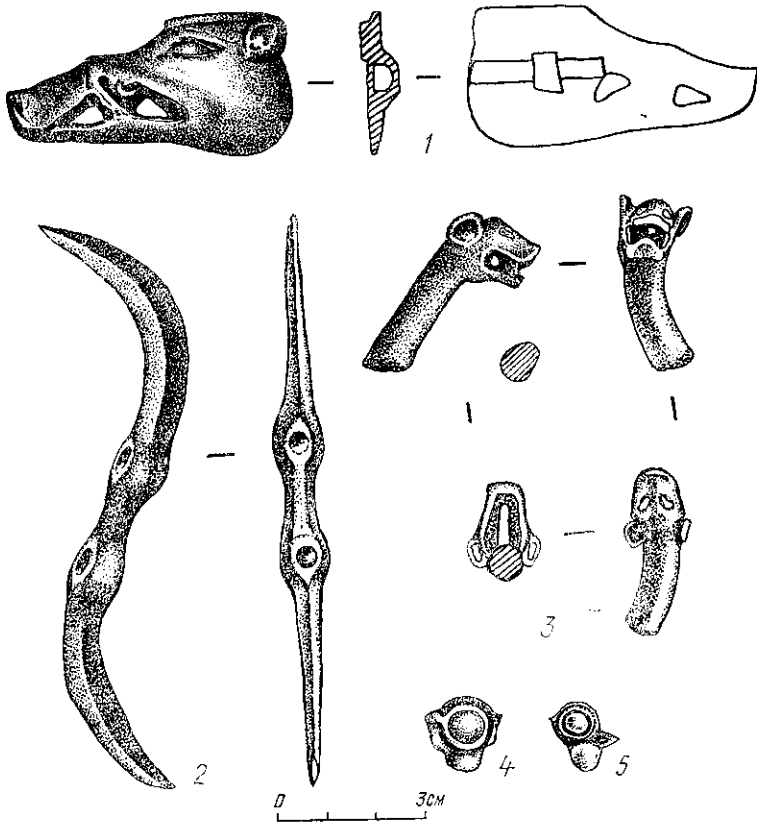
¹ Силицын И. В. Поселения эпохи бронзы степных районов Заволжья.— СА, т. 11. М.—Л., 1949, с. 221.

* Зараз ці речі зберігаються в Народному музеї винрадгоспу «Таврія». Дякуємо раді музею (Н. Н. Походун і Р. Н. Сметана) за надану нам можливість ознайомитись із знахідками та допомогу в дослідженні кургану.

² Бобринский А. А. Курганы и случайные находки близ местечка Смелы, т. III. Слб., 1901, табл. X, рис. 6, 7; Силантьева Л. Ф. Некрополь Нимфея.— МИА, № 69. М.—Л., 1959, рис. 37, 9; Коровина А. К. К вопросу о датировке Семибратных курганов.— СА, 1957, № 2, рис. 7, 6.

виконання аналогією є зображення голови вепра з кургану № 7 групи «Частих курганів», який також датується V ст. до н. е.²

Досить легко підшукати аналогії й зооморфному псалію³. У цьому зв'язку слід згадати виявлений поблизу с. Журівки кістяний тридідчастий псалій, оздоблений різьбленою голівкою хижака з родини котячих (VI ст. до н. е.), та ряд бронзових псаліїв, що увінчані скульпь

Бронзові речі з кургану поблизу с. Дніпряни:

1 — бляха у вигляді голови вепра; 2 — бронзовий псалій; 3 — псалій з голівкою хижака; 4, 5 — уламки бляшок із зображеннями орляної голови.

турними зображеннями голівок «пантер». Вони походять із зруйнованих курганів на околиці м. Ставрополя і таких поховальних пам'яток V ст. до н. е., як кургани № 491 поблизу с. Макіївки та № 522 в районі Сміли⁴. Саме зображення з Макіївки та Сміли найбільш близькі за стилістичними особливостями знахідці з с. Дніпрян. Не можна не згадати й ту обставину, що манера стилізації має багато спільного із зображеннями голівок «пантер» на бронзових вуздечкових бляхах кургану № 9 поблизу с. Мачухи V ст. до н. е.⁵

² *Замятин С. Н.* Скифский могильник «Частые курганы» под Воронежем. — САИ, вып. Д1-31. М., 1965, с. 28.

³ *Ильинская В. А.* Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин. К., 1975, с. 110-111, рис. 8.

⁴ *Минаева Т. М.* Археологические материалы скифского времени в Ставропольском краевом музее. — МИСК, вып. 8. Ставрополь, 1956, рис. 4, 5; *Петренко В. І.* Правобережье Среднего Приднепровья в V—III вв. до н. э. — САИ, вып. Д1 4. М., 1967, табл. 26, рис. 11, 22.

⁵ *Ковпаненко Г. Т.* Племена скифского часу на Ворскле. К., 1967, с. 152, рис. 50 81—82.

Дещо складніше датувати уламки бронзових бляшок у вигляді орлиної голови, бо вони збереглися не повністю. Однак уцілілі фрагменти дають змогу зіставити їх з виконаними в бронзі голівками орлів, що прикрашали деталі кінської вуздечки, знайдені в колишньому Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії⁶. Виявлений разом з ними бронзовий псалій з ажурною зооморфною нижньою частиною датує цей комплекс V ст. до н. е.

Таким чином, можемо з певністю віднести виявлені поблизу с. Дніпряни бронзові речі до часу не пізніше другої половини V ст. до н. е.

В. Ю. МУРЗИН, Е. В. ЧЕРНЕНКО

Скифский курган близ с. Днепряны

Резюме

Рассматриваются бронзовые предметы, происходящие из разрушенного скифского кургана, который располагался на окраине пос. Днепряны Херсонской обл. Особый интерес представляют изделия, оформленные в скифском зверином стиле. Они позволяют датировать комплекс временем не позднее второй половины V в. до н. э.

Т. М. ВИСОТСЬКА

Ліпний посуд Неаполя Скіфського

Керамічне ремесло було найпоширенішим у пізніх скіфів. Під час охоронних робіт тавро-скіфської експедиції в районі південно-східної частини некрополя Неаполя Скіфського в 1959 р., вище схилу, де розташовані кам'яні вирубні склепи, відкрито залишки двох печей. Вони збереглися погано, проте одна з них (№ 1) дає змогу судити про план. Піч була складена з саманної цегли, черинь та залишки стінок дуже випалені. В плані піч мала конусоподібну форму, довжина задньої стінки 2 м, відстань від неї до челюстів становить 2,2 м. Челюсті повернено на північ (враховані пануючі тут північно-східні вітри). За розмірами ця споруда дещо перевершує піч з радгоспу «Красний»¹. Її стан виключає можливість реконструкції. Поряд з піччю, за 0,7 м на північний схід від неї, були залишки другої. А за 5 м на схід від печі № 1 знайдено скупчення керамічного браку. Таким чином, тут, за межами міста, був, очевидно, виробничий керамічний комплекс, де одночасно працювали кілька гончарів та випалювачів.

Піч, мабуть, як і на городищі Красне, опалювалася дровами. Греки випалювали посудини з добре відмученої глини при температурі 960°². Для виготовлення скіфських посудин, глина яких містила велику кількість домішок, що підвищували її вогнетривкість, була потрібна температура не менше 1000°.

На жаль, ми не маємо можливості датувати відкриті залишки печей, але судячи з численних фрагментів ліпного посуду, знайдених на городищі у всіх його шарах, слід вважати, що керамічне виробництво існувало постійно з моменту виникнення Неаполя Скіфського. Тим більше, що на місці східного некрополя є відшарування глини.

⁶ Ханенко Б. Н. и В. И. Древности Приднепровья, вып. 3. К., 1900, табл. XI.

¹ Домбровский О. И. Керамическая печь на скифском городище «Красное». — ИАДК. К., 1957, с. 191 та ін.

² Драгоев А. К. Мастерство афинских гончаров. — Вісник комісії краєзнавства при Українській АН, ч. 2-3. К., 1925, с. 87.